

БАЗОВІ ГАЛУЗІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

*Г.О. Бардиш, канд. екон. наук, доц., Львівський банківський інститут;
Т.В. Бардиш, НВА "Будівельник"*

Забезпеченість України мінерально-сировинними ресурсами з власної території – одна з найвищих у світі. Тут зосереджено 7667 родовищ, 94 види корисних копалин, у тому числі 5860 родовищ – на державному балансі, з яких експлуатується 3222 і добувається 62 види корисних копалин [1].

Але економіка України має складну структуру. Для неї властиве переважання важкої індустрії і недостатній розвиток галузей і виробництв соціального спрямування, зокрема товарів народного споживання і надання послуг.

Тільки на основі раціонального і ефективного використання наявного потенціалу (природних, матеріальних і трудових ресурсів) можна вивести Україну із системної кризи, яка триває уже більше 12 років. Це можливо при умові забезпечення відповідних пропорцій розвитку в межах галузей, у першу чергу базових, в напрямку соціально спрямованої економіки.

При відносно високому рівні освоєння території України її галузеві пропорції в минулому були зорієнтовані і розвивалися у складі СРСР за міжреспубліканськими поділом праці. При цьому вся економіка була спрямована на переважний розвиток засобів виробництва, а вже потім на розвиток галузей і виробництв для випуску товарів народного споживання і надання послуг.

Економіка промисловості розвинутих країн розвивалася переважно в напрямку розвитку галузей і виробництв групи "Б", зокрема товарів народного споживання і послуг (табл. 1) [2, 5].

Таблиця 1

Частка від ВВП, %

№ пор.	Країни	Роки	Частка від ВВП		Деяких базових галузей від ВВП, %			
			матеріальне виробництво	сфера послуг	сільське господарство	видобувна промисловість	будівництво	обробна промисловість
1	США	1950	45,0	56,0	7,3	3,3	4,7	29,7
		1970	34,6	64,7				
		1980	27,6	71,5				
		1991	25,3	74,7	1,9	1,6	3,9	17,9
2	Україна	1990	76,6	23,4	18,7		6,8	
		2000	66,6	33,4	14,5	5,1	3,9	37,5
		2002	-	-	-	5,1	3,8	38,8

Примітка: Дані по США за 2001 р. подібні до даних за 1991 р.

Подібно до США розвивались економіки Англії, Німеччини, Італії, Франції, Канади, Бельгії, Швеції, Японії.

Отже, у економічно розвинутих країнах спостерігається чітка і стала тенденція зниження у складі ВВП частки матеріального виробництва і збільшення частки галузей і виробництв сфери соціального спрямування і послуг. У цих країнах частка матеріального виробництва наближається до 20 %, а частка соціального спрямування і послуг – до 80 %. В Україні – навпаки.

Як видно з таблиці 1, у економіці України практично збереглася тенденція, яка існувала до 1991 р. Це означає, що економіка України продовжує бути не соціально спрямованою.

Аналіз галузевої структури економіки України показує, що за роки незалежності ще більше поглибилася її структурна деформація. Це призвело до більше ніж двократного збільшення частки сировинних і енергоємних галузей виробництва. Їх частка у 2000 році зросла майже до 60 % при двократному скороченні частки машинобудування, яка досягла рівня 13 % [3]. Це ще збільшило енерго- і матеріаломісткість одиниці ВВП в українській економіці.

Таблиця 2

Структура споживання електроенергії в Україні

Групи споживачів	Фактичне електроспоживання в 1990 р., млн. кВт.-год.	Частка від загального споживання, %	Фактичне електро-споживання в 1990 р., млн. кВт.-год.	Частка від загального споживання %	Фактичне електро-споживання в 1990 р., млн. кВт.-год.	Частка від загального споживання, %
Випуск електроенергії споживачам (нетто), т.ч.	227236,0	100	122872,8	100	122515,8	100
Промисловість, у тому числі основні галузі:	146473,0	64,5	67819,9	55,9	69805,1	57,0
- паливна	19150,0	8,4	10499,1	8,5	10703,6	8,7
- металургійна	58781,0	25,9	36200,9	29,5	36637	29,9
- хімічна і нафтохімічна	18965,0	8,3	6571,4	5,3	6513,2	5,3
- машинобудівна	24549,0	10,8	6167,4	5,0	6380,7	5,2
- будівельних матеріалів	6529,0	2,9	1729,6	1,4	1735,3	1,4
- харчова і переробна	6409,0	2,8	3105,7	2,5	3250,7	2,7
- інші	12090,0	5,3	4446,1	3,6	4584,7	3,7
Сільгоспспоживачі	20383,0	9,0	5449,5	4,4	4154,9	3,4
Транспорт	14413,0	6,3	9468,0	7,7	8888,1	7,3
Будівництво	2545,0	1,1	658,0	0,5	689,6	0,6
Комунально-побутові споживачі	18048,0	8,0	13265,9	10,8	13342,3	10,9

Інші непромислові споживачі	4091,0	1,8	2994,4	2,4	3173,4	2,6
Населення	21247,0	9,4	22317,2	18,2	22464,1	18,3

Якщо проаналізувати структуру споживання електроенергії в Україні (табл. 2), то її питома вага на одиницю випуску продукції не зменшилась. Так, частка металургійної промисловості в енергоспоживанні зросла з 25,9 % у 1990 р. до 29,9 % у 2001 р. При цьому у металургії та обробці металу енергоємність на 1 грн. продукції зросла з 7,8 коп. у 2000 р. до 8,9 коп. у 2001 р., або на 114 %. У видобувній промисловості ці показники відповідно зросли з 10,3 коп. до 10,9, або на 106 % [5].

Відбулися зміни і в галузевій структурі промислового виробництва (табл. 3).

Частка електроенергетики в складі всієї економіки зросла з 3,2 % у 1990 р. до 12,1 % у 2000 р. Паливна промисловість – відповідно з 5,7 % до 10,1 %; чорна металургія – з 11 % до 27,4 %, кольорова металургія – з 1,1 % до 2,4 %. Проте частка високотехнологічної галузі економіки України (машинобудування та металообробка) зменшилася з 30,5 % до 13,4 %, або в 2,5 рази.

Таблиця 3

Галузева структура промислового виробництва

№ пор.	Галузі промисловості	Роки							
		1990	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
1	Промисловість	100	100	100	100	100	100	100	100
2	Електроенергетика	3,2	11,5	11,0	12,6	12,6	16,5	16,2	12,1
3	Паливна промисловість	5,7	11,2	13,2	12,1	11,1	11,6	11,2	10,1
4	Чорна металургія	11,0	19,9	21,8	21,6	22,7	22,9	23,8	27,4
5	Кольорова металургія	1,1	1,3	1,6	1,4	1,5	1,6	2,2	2,4
6	Хімічна та нафтохімічна промисловість	5,5	6,4	7,0	6,7	5,9	5,7	5,4	5,9
7	Машинобудування та металообробка	30,5	16,9	16,0	14,9	15,8	15,1	14,1	13,4
8	Деревообробна та целюлозно-паперова промисловість	2,9	2,4	2,2	2,2	2,0	1,7	2,2	2,4
9	Промисловість будівельних матеріалів	3,4	4,0	3,9	3,3	3,3	3,3	3,1	2,7
10	Легка промисловість	10,8	4,4	2,8	2,1	1,8	1,5	1,6	1,6
11	Харчова промисловість	18,6	17,1	15,1	16,3	16,9	14,9	15,1	16,8
12	Інші галузі	7,3	4,9	5,4	6,8	6,4	5,2	5,1	5,2

Про збільшення частки металургійного комплексу в складі економіки України свідчить і те, що випуск його продукції зріс з 36993,6 млн. грн. у 2000 р. до 42511,2 млн. грн. у 2002 р., або на 115 % [5].

Отже, частина базових галузей економіки України з великого матеріало- і енергоємністю розвивається всупереч і на шкоду високотехнологічним. В недостатній мірі державним регулюванням охоплені паливно-енергетичний комплекс (ПЕК), АПК і деякі інші галузі.

В даний період зменшились обсяги споживання вугілля, непомірно високі питомі витрати природного газу. Україна після США і Німеччини посідає третє місце у світі з імпорту газу і шосте місце за обсягами його споживання. Тому енерговитрати на одиницю ВВП у нас в 10 разів більші, ніж в економічно розвинутих країнах [4].

У розрізі вищенаведеного допущені великі перекоси і в експортно-імпортній діяльності. Тому українській економіці потрібна невідкладна структурна, соціально спрямована перебудова, в першу чергу в базових галузях.

Список літератури

1. Розміщення продуктивних сил / За ред. проф. М Качана. – К., 2001.
2. Топчієв О.Г. Теоретичні основи регіональної економіки. – К.: УАДУ, 1997. – С. 33.
3. Економіст. – 2002. – № 3. – С. 54-55.
4. Економіст. – 2003. – № 1. – С. 35.
5. Економіст. – 2003. – № 6. – С. 48-49, 72-73, 79.